ה"ג **דלמא מעברין לך אמר לה יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר.** **כסא דמוקרא.** [ד]כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערקי"א ואומרים בני אדם במשל הדיוט יום אחד ישתמש בו בעליו ויתבכך בו ואם ישבר ישבר: **ליתי לך חיורפא.** אין לך שערות לבנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן: **י"ח דרי חיורפא.** י"ח שורות של זקנה: **קא חלשא דעתיה דר"ג.** כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימי מלכא: **דמליין קטמא.** כלומר אף אלו אינם ראויים: **אלויה.** נספק שלא פירשוה מתוך שרבו התלמידים רב המדוד והפלפול: **לאשיתא דביתיה דמשחרן.** כותלי ביתו של ר' יהושע שהיו שחורות: **שפחמי אפה.** עושה פחמים וי"א נפח: **נעניתי לך.** דברתי למולך יותר מן הראוי: **דלכיש מדא.** הרגיל לנהוג המעיל ילבש כלומר הרגיל בנאיות היה נאיה: **מוה כן מוה.** כהן כן כהן יזה את מי חטאת: **אפר מקלה.** אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם: **שבא על מי חיפה.** במסכת חגיגה: **ואוסו אלמיד.** שעשל תפלת ערבית לשום לו חובה לשב"י הוא: **ונקרא פושע.** המאחר כ"כ: **מספלל של מנחה.** מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתחלת זמנה שלא יקרא פושע גם עליה: **ואח"כ של מוספין.** הואיל ואיחר [ד]זמנה אינו עובר הא אמרי רבנן ושל מוספים כל היום: **שוו מלוה עוברים.** ר' יהודה לטעמיה דאמר עד שבע שעות ותו לא: **כי חלפי רבנן.** תלמידים היוצאים מבית ר' נתן: **מאן אמר הלכה כי מדרשא.** מי מבני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כר' יהודה: **חדא היא לך או חדא היא לך.** אחת היא לך שלא למדת דבר משמו של ר' יוחנן אלא זו בלבד לכך תביבה היא לך או חדשה היא לך שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה: **ה"ג א"ל חדא היא לי דמספקא לי בר' יהושע בן לוי.** סבור הייתי שר' יהושע בן לוי אמרה: **אמר ריב"ל** גרסי'. ול"ג דאמר: **ממועד.** מחמת שהעבירו מועדי התפלות וחגים יהיו נוגים ואסופים וכליס לא

דלמא מעברין לך אמר לה [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה [ו]הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח [ז]ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר [ח]כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דר"ג אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא ולא היא ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן [ט]בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם [י] מה אני לבא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל א"ל ר' יהושע [יא]מותר אתה לבא בקהל א"ל ר"ג והלא כבר נאמר [יב]לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין [יג] [יד]כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר [טו]ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים [טז]וכל דפריש מרובא פריש אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר [יז]ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר [יח]ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד התירוהו לבא בקהל אר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לר' יהושע כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל [יט]מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה א"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו [כ]שאי אתה יודע בצערן של ת"ח [כא]במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פיים אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובם אנא אזילנא שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה אמר להו ר"ע לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן א"ר יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא א"ל [כב]מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכי נעביד נעבריה [כג]גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש ר"ג [כד]תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתא והיינו דאמר מר [כה]שבת של מי היתה של ראב"ע היתה ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה: [כו]ושל מוספין כל היום: א"ר יוחנן [כז]ונקרא פושע ת"ר [כח]היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת [כט]א"ר יוחנן יהלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף ר' זירא [ל]כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא נפק אתא ר' נתן בר טובי א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה א"ל רבי יוחנן אמרה אמר ליה אין [לא]תנא מיניה ארבעין זמנין א"ל חדא היא לך או חדת היא לך א"ל חדת היא לי משום דמספקא לי בר' יהושע בן לוי: אריב"ל [לב]כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר [לג]נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים א"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב [לד]דלפה נפשי מתוגה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא [לה]בתולותיה נוגות והיא מר לה

ושל מוספין כל היום. הקשה הרב רבינו שמשון ז"ל דאמרי' בפרק תמיד נשחט (דף נח.) מוספין בשש בזיכין בשבע וכ"מ ה"מ למעוה אבל דיעבד כל יומא נמי זמניה הוא הרי [מ]בתמורה (פ"ב ד' יד) משמע שהמוספין היו נשחטין עם התמיד ונקטרין עמו. ותיקן דהתם מיירי בשבת [מא]:

הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. מכאן יש ליזהר ביותר להתפלל תפלת שחרית קודם שש שעות ומנחה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאל"כ היו צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם [מב]והר"י אומר דאינו צריך דהא דקאמר שיתפלל תפלת המנחה קודם היינו כשיש לו לעשות צרכיו שלא יוכל להתפלל תפלת המנחה בזמנה וצריך להתפלל שיעסק מיד כגון שהיה לו ליל לנסעודה גדולה כמו לנשואין ומתירא שמא ימשוך בסעודתו או שיסתכר אבל אם היה לו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת המנחה בזמנה אין לו להקדים תפלת המנחה אלא יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה: **כדמתרגם** רב יוסף **על דאחרו זמני מועדיא.**

ואי משתעי ברגלים אין שייך לומר לשון איחור שהרי אין להם תשלומין אלא ע"כ בתפלה משתעי קרא: כיון

לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן [ט]בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם [י] מה אני לבא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל א"ל ר' יהושע [יא]מותר אתה לבא בקהל א"ל ר"ג והלא כבר נאמר [יב]לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין [יג] [יד]כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר [טו]ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים [טז]וכל דפריש מרובא פריש אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר [יז]ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר [יח]ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד התירוהו לבא בקהל אר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לר' יהושע כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל [יט]מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. עושה מעשה מחט שמלאכתן בפחמים. א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל ר' יוחנן מאי היא א"ל מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין. אע"ג (דא"ר) דתני ר' יהודה כי תפילת המוספין עד שבע שעות, ואמר ר' יהושע בן לוי כל המתפלל תפלת המוספין אחר ז' שעות לר' יהודה חשוב כנוגי ממועד, פי' כיון שאיחר תפלת המוספין ממועדו תבר אייתי עליה, כאשר פי' בתרגום נוגי תברא, קיי"ל כר' יוחנן דפסק הלכתא ותנינן סתמא של מוספין כל היום.

רב נימים גאון (המשך)

שבת בפרק במה בהמה (דף נו) רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד ובגמרא דפוק אחרון דתענית דבני מערבא (הלכה ב) אמרי אמר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד ואיתא בפ' אע"פ שאמרו בכתובות (ד' סב) בדקו במשפחות רבי אחי משפטיה בן אביטל. והאי דאמרינן אעפ"כ לא עבדוה לו' אלעזר בן עזריה פירשו בתלמוד ארץ ישראל אלא מינו אותו אב בית דין והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר' אלעזר בן עזריה היתה ואיתא בפירקא קמא דחגיגה (דף ג) תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה היום בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנחנו ומימיך אנו שותין אמר להן אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר' אלעזר בן עזריה:

מידע אור לדוד שאתה פרנסו. והאי דאמר ליה עשה בשביל כבוד בית אבא כלומר בשביל הלל כדגרסינן בפ' יציאות השבת (דף סז) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה וזה רבן גמליאל הנזכר בכאן הוא בנו של רבן שמעון בן גמליאל שהוא רביעי להלל הזקן דהוי ליה רבן גמליאל חמישי להלל ובנו רבן שמעון ששי להלל הזקן ובנו ר' יהודה הנשיא שהוא רבי והוא רבינו הקדוש הוי שביעי להלל הזקן ואיתא במסכת

מסורת הש"ס

ה) נעיל פ"ש דף יב.; ב) [דוגמתו יומא עב.]; ג) מע' ידים פ"ד משנה ד'; ד) [יומא מד. וע' תוס' מגילה יב: ד"ה זל ותוס' יומת עו: ובסוטה ט. ד"ה מימין]; ה) [יומא פד: יבמות מז: כתובות טו. קידושין עב. זבחים עב.]; ו) פ"ש ומי' לה לספיקה שלחה קנרטיקה, ז) [יומא יב. עב. מגילה ט: כא: סוכות כא: סנהדרין יב: שבת כא.: [תמיד לא:] מנחות לט. לט. ומס תפיק לה מקרא ול"ע לשון גמרא], ח) [יומר נכון לגרום מרחי וכ"ה בהקדמת הרמב"ם לפי' המשניות ביומות], ט) חגיגה נ.. י) [נעיל ס.], כ) [זבחים יב. נא.], ל) [פסחים עב. מגילה ו: סוכות כב: נ.], מ) [יומי' פירש"י לקמן לא. ד"ה כסא], נ) נ"ל חתנה רש"ל, ס) [נ"ל ביומא ד' ע. כ"כ המג"א סימן רס"ח], ע) עיין רש"ל ורש"ל.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר לסם (מה אמי) תא"מ. וי"ל ס"א מוחר: (ב) שם במקומן הן יושבין והלא כבר:

גליון הש"ם

גמ' מכותלי ביתך. עיין מגא"ר ח"ש עיין קמנ: שם ונקרא פושע. עיין לקמן (דף מ"ג ע"ב): שם כי הוה חליש מגירסא. עיין עיולוכן (דף כ"ח ע"ב):

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"ש הוסיף, דהא אפי' בזמן מנחה גדולה אמר לה.

מוסף רש"י

הרי אני כבן שבעים שנה. כבר הימי נלאה זקן, ולא זקן ממש, שנאת עליו שיבה (לעיל יב:). מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. כמו (תענית ז.) מכמה מעופרת בכלי מכופל (ע"ז סז: ע"ש). גלי. שפרש (ב"מ קח. וב"ב ח.). מי מערה. קרמיים הם (קדושין נח:). אפר מקלה. כלומר סתם אפר שנא מן הקלוי בשם (שם). מעלין בקדש ואין מורידין. מקרא יעלין לה בתנחומא בפרק שמי הלחם (שבת כא:). היו לפניו שתי תפלות. שבשל ולא התפלל של מוספין עד זמן המנחה (ובחיים יב.).

רב נימים גאון

ווה שאמרו כל בו ביום דאמרינן ההוא יומא איתמר. יש במשנה הרב' מזה הענין בגמ' האי דתנן במס' ידים (פ"ג מ"ה) אמ' ר' שמעון בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בראש שיר השירים וקהלת מטמאין את הידי' אמר ר' עקיבא חס ושלום וכו' (פ"ד מ"א) בו ביום נמנו וגמרו על עריבת [הדגלים] בו ביום אמרו [משנה ב] כל הזבחים וכו' ובתוספתא [בכרים פ"ב] בו ביום עמד יהודה גר עמוני: אמר רבן גמליאל השתא איזיל ואפייסיה לר' יהושע אזל חזינהו לאשיתא דביתיה דהוו קא משחרן כו'. ופירשו בגמרא דבני מערבא אזל ואשכח לר' יהושע יתיב עביד מחטין אמר ליה מן אילין את חיי אמר ליה עד כדון אם בעי הזקן זקני שהיה מורע דוד שנה וזה רבן גמליאל הנזכר בפנים הבית ק' להלל ובנו רבן שמעון ששי

עין משפט נר מצוה

לג א מי' פ"ד מהלכות ת"ת הלכה ו טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף ז: לד ב מי' פ"י מ"ב מהל' תפילה הלכה כה סמג לאוין קנח טוש"ע אה"ע סימן ד סעיף י: לה ג מי' פ"ש מהל' ת"ת הלכה ט ופ"י מהל' תמונות עניים הלכה יח: לו ד מי' פ"ש מהל' תלמוד תורה ז טוש"ע יו"ד סימן רמה סעיף כב בהגהה: לז ה ו מי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן רפו סעיף ה: לח ז מי' פ' הל' יא טוש"ע שם סעיף ד: לט ח טוש"ע שם סעיף ו:

תורה אור השלם

1. לא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְיָ עַד עוֹלָם: דברים כג ד
2. כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נָבֹנְתִּי וָאָסִיר גְּבֻלוֹת עַמִּים וְעַתֻּדֹתֵיהֶם שֹׁסֵתִי וָאוֹרִיד כָּאַבִּיר יוֹשְׁבִים: ישעיהו י יג
3. וְאַחֲרֵי כֵן אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת בְּנֵי עַמּוֹן נְאֻם יְיָ: ירמיהו מט ו
4. וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת יֵינָם וְעָשׂוּ גַּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיָם: עמוס ט יד
5. נוּגֵי מִמּוֹעֵד אֲסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשָּׂאת עָלֶיהָ חֶרְפָּה: צפניה ג יח
6. דְּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ: תהלים קיט כח
7. דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָאֵי מוֹעֵד כָּל שְׁעָרֶיהָ שֹׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת וְהִיא מַר לָהּ: איכה א ד

רבינו חננאל

[שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד] שאין תוכו כברו שאין ... [אלא אחת ב] פה ואחת בלב. חצבי חיוורי [דמליין סרי]קתא. פיר' כדים לבנים [מלאים יין]חדשים. גם רבן גמליאל לא [מנע עצמו מבית המדרש בו] ביום. יהודה [גר עמוני .... א"ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה. עושה מעשה מחט שמלאכתן בפחמים. א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל ר' יוחנן מאי היא א"ל מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין. אע"ג (דא"ר) דתני ר' יהודה כי תפילת המוספין עד שבע שעות, ואמר ר' יהושע בן לוי כל המתפלל תפלת המוספין אחר ז' שעות לר' יהודה חשוב כנוגי ממועד, פי' כיון שאיחר תפלת המוספין ממועדו תבר אייתי עליה, כאשר פי' בתרגום נוגי תברא, קיי"ל כר' יוחנן דפסק הלכתא ותנינן סתמא של מוספין כל היום.

רב נימים גאון (המשך)

שבת בפרק במה בהמה (דף נו) רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד ובגמרא דפוק אחרון דתענית דבני מערבא (הלכה ב) אמרי אמר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד ואיתא בפ' אע"פ שאמרו בכתובות (ד' סב) בדקו במשפחות רבי אחי משפטיה בן אביטל. והאי דאמרינן אעפ"כ לא עבדוה לו' אלעזר בן עזריה פירשו בתלמוד ארץ ישראל אלא מינו אותו אב בית דין והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר' אלעזר בן עזריה היתה ואיתא בפירקא קמא דחגיגה (דף ג) תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה היום בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנחנו ומימיך אנו שותין אמר להן אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר' אלעזר בן עזריה: